

règle, comme il l'a souligné, s'est développée dans l'ordre international sous l'influence du droit privé, mais au cours de son développement elle s'est adaptée progressivement aux conditions spécifiques de la vie internationale et aujourd'hui elle représente une règle indépendante, objective, dont le caractère normatif est reconnu de même par la Commission de droit international de l'ONU. Quant à la question quels sont les changements de circonstances qui peuvent servir de base à la règle *rebus sic stantibus* l'auteur analyse en détail la pratique contemporaine et l'attitude prise par ladite Commission et il conclut que le changement de circonstances doit atteindre et modifier le caractère substantiel des obligations contractuelles, de sorte que l'état déterminé qui a subi les changements représenterait la base de l'accord des parties contractantes. En acceptant les obligations déterminées les parties avaient en vue l'état de choses déterminé, dans lequel il est possible de réaliser le but du contrat. Si les changements se produisent dans cet état, en d'autres termes s'il arrive que les bases matérielles du contrat disparaissent entièrement ou partiellement, alors le rapport change entre les obligations formellement acceptées et la règle de l'accomplissement strict du contrat *pacta sunt servanda*, sur la base *omnis convention intelligitur rebus sic stantibus*. L'hypothèse des conventions que les Etats concluent en temps de paix est l'équilibre et l'équivalence, conçue dans le sens de la proportion entre le droit et les obligations des parties contractantes. Si cette proportion est altérée par le changement substantiel des circonstances, la nécessité s'impose de coordonner les obligations contractées auparavant et l'état de choses nouvellement formé sur la base d'un nouvel équilibre et de l'équivalence dans le rapport contractuel. Cette règle *rebus sic stantibus* trouve ici toute son acception et finalement elle trouve là son lien organique avec le principe fondamental du droit international, l'égalité souveraine des Etats. En outre, selon la conception de l'auteur, le changement de circonstances doit se produire sans que la volonté des parties contractuelles soit engagée. Le contrat prend naissance une fois que les volontés se sont mises d'accord et la volonté représente l'élément constitutif du contrat. Mais dès le moment que le contrat entre en vigueur il devient indépendant par rapport à une seule volonté — *pacta sunt servanda*.

Le changement de circonstances en tant que base juridique pour la révision ou la réalisation du contrat a un caractère tout à fait exceptionnel, ce qui signifie qu'il sera appliqué seulement dans le cas qu'il n'y a pas d'autres moyens pour la réalisation ou la révision du contrat; le changement des circonstances essentielles ne doit pas entraîner *ipso facto* la cessation de la validité du contrat, mais il peut seulement servir de base à la requête d'une partie de procéder à la réalisation du contrat, ce qui est en fonction du fait si le changement de circonstances ne met en question que certaines dispositions contractuelles ou bien s'in porte atteinte au contrat dans son ensemble.

РАЗВОЈ И ОДЛИКЕ САВРЕМЕНОГ ПРИВРЕДНОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА

Савремено кривично право придаје посебан значај привредним делик-
тима тако да се све више говори о привредном кривичном праву као
посебној грани кривичног права (1). Међутим, иако карактеристични за

(1) Vriij: Le droit pénal social-économique, „Revue internationale de droit pénal“.
No. 3/1953, s. 726.

савремено кривично право привредни деликти су познати од најстаријих периода правне историје. У свим друштвено-економским формацијама држава је била заинтересована да привредни односи буду регулисани на начин који одговара интересима тога друштва па је настојала да правним прописима те односе регулише, што је нужно било праћено и одговарајућим казним мерама.

Најстарије одредбе ове врсте налазимо још у правима робовласничких држава. Тако су још у старом Египту многа питања у домену привреде била регулисана од стране државе, нарочито у вези са проблемима расподеле вода из постојећих система за наводњавање (2). У римском праву наилазимо на прописе који су предвиђали кажњавање за понашања штетна по економски поредак (3). Тако су постојали прописи који су се односили на увоз житарица, промет истима и вештачко подизање цена. За ове процесе *Lex Julia de annonae*, донет у време Цезара, установио је једну посебну квесцију која је постојала све до времена Јустинијана. Казне су биле различите у зависности од друштвеног положаја учиниоца деликта: за припаднике виших сталежа примењивана је забрана бављена трговином или релегација а за припаднике нижих сталежа принудни рад. Изрицане су и новчане казне а за најтеже деликте била је могућа чак и смртна казна. У време царства за откупљиваче житарица (*dardanarii*) биле су предвиђене врло строге казне за кршење прописа из области њихове привредне делатности које је изрицао *praefectus annonae* (врховни функционер за послове снабдевања у Риму) (4). У вези са регулисањем трговине и производње постојали су многи прописи, нарочито у погледу максимирања цена. Тако су у време Диоклецијана (301) издати врло строги прописи којима су одређиване цене роби и услугама и за чије кршење се кажњавао како продавац тако и купац. За кршење прописа у области спољне трговине, нарочито у погледу извоза, примењивале су се казне конфискације имовине и прогонство. У извесним случајевима извоз робе се сматрао и као помагање непријатељима па је овакав деликт добијао карактер злочина против државе (5). У Византији су још од времена пре Јустинијана па све до X века постојали многи прописи којима су се регулисала поједина питања из области привреде а нарочито у вези са извозом и увозом појединих артикала. Извоз робе и продаја појединих артикала странцима могла је да се врши само по одобрењу надлежних органа, док се извесна роба уопште није смела да извози или продаје странцима (злато, извесни артикли за исхрану, робови, оруђа за рад, оружје). Познати су и прописи о државном монополу за увоз и продају свиле.

У праву феудалних држава такође наилазимо на примере примене казни за привредне деликте. Тако су у Француској 1304 издати прописи о забрани извоза намирница, што је имало за циљ побољшање снабдевања Париза, са предвиђањем строгих казни за оне који се ове забране не би

(2) G. Lavoisier: *Caractères généraux et autonomie du droit pénal économique*. (Faculté internationale de droit comparé), Luxembourg, 1959, p. 4.

(3) Th. Mommsen: *Le droit pénal romain*, Paris, 1907, Tome III, pp. 178 seq.

(4) Th. Mommsen: *op. cit.* t. I. p. 321.

(5) Th. Mommsen: *op. cit.* t. III, p. 180.

придржавали (6). Душанов законик је такође садржао одредбе којима су се регулисала извесна питања из области привреде нарочито у вези са слободом трговине. Обављање златарског заната било је посебно регулисано тако да се исти могао обављати само у градовима. Кршење ове одредбе повлачило је смртну казну (спаљивањем) за златара а била је предвиђена и посебна казна за село у коме је златар илегално радио (7). У Хабзбуршкој монархији 1757 издата је једна наредба која је забрањивала извоз житарица и воћа. Прекршај исте кажњавао се строгим новчаним казнама уз конфискацију робе намењене извозу и употребљеног превозног средства. Примењивана је и казна у износу четвороструке вредности извезене робе а у случају пружања отпора прекршилац је могао и да буде убијен (8). Истим прописима произвођачима пива је било одређено да за производњу пива могу да употребљавају само одређене врсте житарица. Кршење ове наредбе кажњавало се строгим новчаним казнама и конфискацијом произведеног пива а могла је да се изрекне и трајна забрана бављена пиварским занатом (9).

Успостављање капиталистичког система и буржоаског правног поретка у XIX в., инспирисано идејама о неограниченој слободи приватне иницијативе у привреди значило је остављање ове области изван државног регулисања. Ипак и у овом периоду, чак и у кривичним законцима, наилазимо на одредбе које инкриминишу привредне деликте, мада су ови случајеви доста ретки и усамљени, као на пример чл. 419 и 420 Француског КЗ од 1810 (који инкриминишу извесне облике шпекулације), чл. 311. Белгијског КЗ од 1867, чл. 401 Италијанског КЗ од 1889 и др.

Преласком капитализма у монополистички стадијум свога развитка концепције о неограниченој слободи деловања у привреди нису могле више да се одрже с обзиром да је развој светске привреде почео да достиже такав степен да би остављање ове области изван правног регулисања постало веома опасно за државне интересе (10). Развитак индустријске производње и све већа концентрација капитала створили су нове односе у привреди. Нови односи између рада и капитала и противречности интереса непосредних произвођача и власника средстава за производњу имали су за последицу груписање и једних и других у различите организације које врше окупљања у широким размерама и имају велику моћ и утицај те постају опасне за постојећи поредак у појединим државама, при чему нарочити значај има развитак радничког покрета и његова активност кроз делатности радничких синдиката. Све ово доводи до широке интервенције државе у области радних односа и то с једне стране као нужни уступак радничкој класи у погледу захтева за заштиту лица у радном односу, регулисања

(6) Frigier: Histoire de l'administration de la police à Paris, t. I, Paris, 1850, s. 133, цитирано према J. Constant: Les systèmes de répression en matière d'infraction économique, (Faculté internationale de droit comparé) Luxembourg, 1959, p. 3.

(7) Ст. Новаковић: Законик Стефана Душана цара српског, Београд, 1898, (чл. 118—123 и 178—170).

(8) J. Constant: op. cit. p. 3.

(9) J. Constant: op. cit. s. 4.

(10) G. Mirabile: Le droit pénal social-économique, „Revue internationale de droit pénal“, No. 4/1953; p. 1015.

ових односа и права која из њих произилазе (ограничење радног времена, минималне наднице, здравствена, социјална и техничка заштита лица у радном односу), а с друге стране као супротстављање активности радничких организација (прописи о забрани штрајкова и др.) (11). Поред тога, и власници капитала почињу да се све више диференцирају од оних који непосредно руководе привредним предузећима, па се и у оквирима ових односа стварају противречности које захтевају правно регулисање (12).

На све ширу интервенцију државе у привреди утиче и развој светског тржишта. Робна производња која преовлађује у привреди условљава све веће специфицирање производње што опет има за последицу недовољност унутрашњег тржишта једне земље да подмири све своје потребе и што је упућује на светско тржиште које својим економским законитостима делује на привреду земаља које се у њега укључују. Да би у тим односима заштитиле своју националну привреду државе нужно интервенишу и у области спољне трговине (13).

Све шире ангажовање државе у регулисању привредних односа било је праћено и одговарајућим казним мерама. Оне се најпре појављују у фискалном, царинском и радном законодавству, с обзиром да је у тим областима државна интервенција била најинтензивнија. Међутим, тек је XX век карактеристичан за развој привредног кривичног права јер су технички и привредни развитак и политичке и економске прилике у овом периоду а нарочито ратови и привредне кризе учинили да интервенција државе у привреди постане све неопходнија. Стога већина аутора сматра да развој савременог привредног кривичног права почиње од Првог светског рата, када се појављују многи прописи који инкриминишу различите делатности управљене против привреде и нарочито система снабдевања (14). По завршетку рата поремећене економске прилике у већини земаља још више условљавају потребу државне интервенције у привреди, која се у постојећим друштвеним и економским условима и иначе наметала (15). Ово бива појачано и привредном кризом из 1929—30 на чији значај за развој привредног кривичног права указују многи аутори (16), а неки чак за њу везују и сам настанак ове гране кривичног права (17). Опасност избијања Другог светског рата и ратне припреме такође су имале знатан утицај док је касније у току Другог светског рата управљање привредом од стране државе добило још већи значај што је значило и појаву нових прописа у домену привредног кривичног права. (18). Економске при-

(11) Уголовное право — общаја част (у редакцији Меншагина), Москва, 1948., с. 315—316.

(12) A. Muldar: Le droit pénal social-économique, „Revue internationale de droit pénal“, No. 1—2/1953, p. 38.

(13) Vrij: op., cit., p. 727; A. Muldar: op. cit., p. 338 seq.

(14) v. M. Ancel: Les sanctions en matière de droit pénal économique, генерални реферат на V међународном конгресу за упоредно право у Брислу 1958.

(15) H. N. Jescheck: Das deutsche Wirtschaftsstrafrecht, Luxemburg, 1959, s. 3; E. Janssens: Linéaments d'une structure législative propre au droit pénal social-économique, „Revue internationale de droit pénal“, No. 4/1953, 981.

(16) J. Constant: op. cit., p. 5; H. N. Jescheck: op. cit., S. 4.

(17) A. Mulder: op. cit., p. 387.

(18) A. Comment: Le droit pénal social-économique, „Revue internationale de droit pénal“, No. 1—2/1953, pp. 292 seq.; Th. Wurttenberger: Des problèmes du droit pénal en matière économique, „Revue internationale de droit pénal“, No. 1—2/1953, p. 440.

лике после Другог светског рата са тешким последицама које је рат оставио захтевале су не само одржавање многих привредних мера донетих за време рата већ и доношење нових прописа, па иако су неки прописи из периода ратне привреде изгубили значај и укинута или измењени, интервенција државе у привреди у мањој или већој мери бива одржана тако да се у савременим условима не може ни замислити одсуство државног регулисања у области привредног живота чак и у капиталистичким земљама. У социјалистичким земљама плански карактер привреде претпоставља широки обим државне интервенције у привредном животу, због чега и привредни деликти имају посебан значај. У СССР се још одмах после револуције приступило организовању планске социјалистичке привреде што је довело до придавања посебног значаја деликтима управљеним против постојећег привредног поретка и мера које се спровode у циљу организовања и руковођења привредом земље (19). Појавом већег броја социјалистичких земаља после Другог светског рата деликти против привреде добијају велики значај у њима. Различити путеви којима се социјализам у појединим од ових земаља развија, као и унутрашње специфичности њиховог друштвеног и економског поретка, имали су свог одраза и на различити развој привредног кривичног права у овим државама али је у свима донето много прописа у овој материји уз посебно издвајање привредних деликата у систематици кривичних законика као и у посебним прописима (20).

Изложени развој привредног кривичног права указује да ова грана кривичног права у савременим условима добија све већи значај с обзиром на широки обим правног регулисања односа у привреди у различитим државама без обзира на друштвено-политичко уређење тако да се оно и не појављује као изразита карактеристика одређеног типа државног или друштвеног уређења, а постојеће разлике између социјалистичких и капиталистичких земаља у овом погледу не изражавају се у томе да ли држава интервенише у регулисању привредног живота или не већ какав карактер и који обим та интервенција има и у ком се циљу она врши (21).

*
* * *

У савременој кривичноправној науци привредно кривично право је предмет живог интересовања и проучавања али се ипак може да запази да у радовима из ове области постоји доста устезања у погледу

(19) A. Trainin: Les crimes et délits économiques, — Per il Cinquantenario della „Rivista penale“ fondata e diretta da Luigi Lucchini, Citta di Castello, 1925., стр. 467.;

(20) в. М. А. Гелфер: Хозјајствене преступленија, Москва, 1959; Т. Ј. Сергеева: Задачи уголовно-правовой охраны советского хозјајства на савременом етапе строителства комунизма, Советское государство и право, Но 5/1963; П. Т. Некипелов: Поњатије и система норм об ответственности за хозјајствене преступленија, Советское государство и право. Но. 5/1963; Б. Златарих: Infractions économiques dans les législations des états socialistes, Luxembourg, 1959.; и материјали са I конгреса правника Југославије објављени у Архиву за правне и друштвене науке бр. 3—454.

(21) H. Drost: Problèmes principaux du droit pénal économique, Revue internationale de droit pénal, No 1—2/1953, стр. 374.;

прецизнијег одређивања појма ове гране кривичног права и њеног обима и садржаја (22) тако да се настојања у том смислу углавном крећу у оквирима општих дефиниција. Тако према једном мишљењу, усвојеном од стране француског Касационог суда, привредно кривично право обухвата веома широку област казненог права у области целокупног привредног живота обухватајући, поред регулисања у свим подручјима националне привреде, још и област радних односа, социјално осигурање, државне приходе, финансије, царине и др. У том смислу оно се дефинише као скуп казnenих одредаба које регулишу производњу, расподелу и потрошњу добара и коришћење услуга (23). Према једној другој дефиницији, коју је Курт Линдемман (Kurt Lindemann) дао још 1932, привредно кривично право је „скуп казnenих закона чији је предмет заштита привреде у целини или грана или функционално важних институција привреде уопште“ (24).

На VI међународном конгресу за кривично право у Риму 1953, холандски професор П. Вриј (P. Vrij) у генералном реферату о теми *Le droit pénal social-économique* не даје дефиницију привредног кривичног права већ се ограничава само на дефиниције „социјално-економског права“ као „скупа прописа којима се изражава управљање привредом од стране државе“ (25). Према даљем излагању у реферату произилази да је социјално-економско казнено право она грана права која поштовању ових прописа даје казненоправну заштиту. Г. Мирабиле (G. Mirabile) у своме реферату на истом Конгресу износи да се „под специјално-економским казnenим правом подразумева скуп прописа чије је поштовање наметнуто под претњом казне и који служе да заштите друштвену привреду у њена три израза — производњи, расподели и промету добара“ (26), док је према Х. Дросту оно „скуп норми које морају да обезбеде привреду у њеној целокупности, независно од циљева економске политике“ (27). Б. Златарић у своме реферату на V међународном конгресу за упоредно право у Брислу 1958 дефинише привредно кривично право као „скуп законских прописа који предвиђају као кажњива понашања човека или правних лица којима је угрожена или повређена економска политика државе“ (28), а Оансеа (J. Oansea) на истом конгресу као „скуп законских или уредбених прописа који имају за циљ да непосредно заштите општи

---

(22) тако, на пример E. Schmidt (*Das neue Westdeutsche Wirtschaftsrecht*, Tübingen, 1950), и Th. Mommsen (*Moderne Wirtschaftsdelikte*, Lübeck, 1954), не дају одређене дефиниције привредног кривичног права као и неки други аутори који су обрађивали ову проблематику, нашта указује и М. Ансел у већ цитираном реферату.

(23) Одлука опште седнице француског Касационог суда од 1 августа 1949, Sirey, 1950. I. 132 (цитирано према I. Constant: *op. cit.* p. 6).

(24) K. Lindemann: *Gibt es ein eigenes Wirtschaftsstrafrecht?*, *Schriften des Instituts für Wirtschaftsrecht an der Universität Jena*, Nr. 12, 1932 (цитирано према E. Schmidt: *op. cit.*, S. 17).

(25) P. Vrij: *op. cit.*, p. 29. Исто мишљење овај аутор изражава и у свом раду *Le droit sanctionnateur de la réglementation social-économique* („*Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*“, No. 3/1955, p. 409 seq.).

(26) G. Mirabile: *op. cit.*, p. 1015.

(27) H. Drost: *op. cit.*, p. 374.

(28) Б. Златарић: *Les sanctions en matière de droit pénal économique*, (*Rapports nationaux yougoslaves au V Congrès international de droit comparé*), изд. Института за упоредно право у Београду, 1958, с. 97.

интерес једне земље на плану привреде“ (29). Још уопштеније дефинише привредно кривично право Ж. Леоте (J. Léauté) као „скуп кривичних закона одређених да штите интересе земље у области привреде“ (30). Совјетски аутори не дефинишу појам привредног кривичног права ограничавајући се више на одређивање појма привредног кривичног дела (31).

Наведене дефиниције углавном на уопштени начин одређују појам привредног кривичног права не упуштајући се у прецизније одређивање његовог садржаја што би било и тешко да се учини, нарочито са аспекта упоредног права, с обзиром да баш у овој материји постоји далеко већа разноликост у правима појединих држава него што је то случај у другим областима кривичног права и да је садржина привредног кривичног права у једној земљи условљена не само друштвеним уређењем и привредним системом већ и многим ситнијим променама у привредном животу и економској политици дате државе. Имајући то у виду при одређивању општег појма привредног кривичног права и не може се ићи даље од широких и уопштених дефиниција. У том смислу привредно кривично право можемо да дефинишемо као скуп правних прописа којима се путем казних мера заштићује привреда једне земље кроз заштиту њене основе као и постојећег привредног система и привредне политике која се у њој спроводи, чиме се указује на његове основне карактеристике: да је грана кривичног права и да је његов задатак да штити народну привреду како у њеним основама тако и у динамици њеног развоја у правцу који је одређен економском политиком дате државе.

*
* * *

1. Постављени задатак привредног кривичног права који се изражава кроз специфичност објекта кривичноправне заштите у случају привредних деликата основна је и најбитнија карактеристика привредног кривичног права. Све остале одлике које карактеришу ову грану кривичног права произилазе из ове основне специфичности. Ипак све оне заједно довољно су значајне да се привредно кривично право све више издваја из општег кривичног права и утврђује као његова посебна грана (32). Иако је у том погледу ситуација различита у законодавствима појединих земаља а и у теорији су подељена мишљења о степену аутономије привредног права (33), неоспорно је да привредни деликти представљају једну специфичну групу деликата и да се у односу на њих постављају у мањој или већој мери посебни проблеми који често захтевају извесна одступања или се тешко уклапају у решења прихваћена у општем кривичном праву. Стога се она

(29) J. Oansea: Sanctions pénales en matière de droit pénal économique roumain, реферат на V међународном конгресу за упоредно право у Брислу 1958, с. 9 и сл. (цитирано према J. Constant: op. cit., p. 7).

(30) J. Léauté: Le système d'incrimination des infractions économiques (Faculté internationale de droit comparé, Luxembourg, 1959, p. 1).

(31) П. Т. Некимелов: н. д., с. 127 и сл.; М. А. Гелффер: н. д., с. 7.

(32) P. Vrij: op. cit., p. 726.

(33) M. Ancel: op. cit. p. 2.

морају посматрати и решавати под углом постојећих специфичности привредних деликата и привредног кривичног права условљених пре свега облашћу у којој ова грана кривичног права има своју примену и задацима које у истој треба да оствари.

2. Задаци које привредно кривично право треба да оствари на плану заштите народне привреде и правно регулисаних односа у њој у оквирима постојећег привредног система и одређене економске политике која се у датим условима спроводи, укључујући у себи променљивост и динамику у спровођењу одређене економске политике, условљавају да се у овој материји нужно намеће с једне стране многобројност правних прописа а с друге стране њихово често допуњавање, мењање или укидање. Ово представља значајну особеност привредног кривичног права (34) која има знатан утицај и на низ других специфичности којима се привредно кривично право одликује, нарочито у погледу примена принципа *Nullum crimen sine lege*, структуре прописа којима се одређују привредни деликти, њиховог положаја у систему кривичног законодавства, оцене природе привредних деликата и значаја правне заблуде у овој материји.

3. Начело законитости кривичног дела и казне (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) које је углавном општеусвојено у савременом кривичном праву, поред свог великог политичког значаја има и свој правни значај који се састоји у томе што се кривична дела и казне за њих могу да прописују само законом а не и другим правним прописима нижег ранга од закона. Међутим, привредни деликти нису увек предвиђени искључиво законима већ се то често чини и другим правним прописима (углавном уредбама). Ово одступање условљено је потребом честих измена прописа у материји привредног кривичног права које, да би одговорило своме задатку, мора да буде еластично и да се брзо прилагођава новонасталим променама које су у области привредног живота много чешће него у било којој другој области која је предмет кривичноправног регулисања. А како је поступак за доношење или измену закона обично спорији и мање подесан за брзо и често реаговање на новонастале потребе, то се одређивање привредних деликата често врши уредбама за чије је доношење или измене поступак бржи и једноставнији, тако да се за регулисање путем закона резервише они делови материје привредног кривичног права у којима се не очекују честе промене и где ће усвојена законска решења имати трајнији карактер.

Примена начела законитости у привредном кривичном праву ослабљена је и тиме што су законске одредбе којима се одређују поједини привредни деликти дате у виду бланкетних диспозиција тако да се њихова конкретна садржина употпуњује другим правним прописима. Поред тога, диспозиције су често дате веома уопштено што уз не увек довољно прецизне термине и појмове даје могућност веома еластичне примене одговарајућих прописа у конкретним случајевима (35).

(34) В. Ж. Левасер, Х. Х. Јешек, М. Ансел, Б. Златарић у већ наведеним радовима.

(35) Б. Златарић: *Infractions économique dans les législations des états socialistes*, Luxembourg, 1959, p. 10. seq.

Све ово указује да специфичности привредног кривичног права намећу екстензивније схватање принципа законитости кривичног дела и казне, тако да ово начело добија тај смисао да нико не може да буде кажњен за привредни деликт који није правним прописом као такав одређен. Иначе, у овако преображеном облику, принцип легалитета задржава свој значај и налази своју доследну примену у материји привредног кривичног права.

4. Као једна од карактеристика привредног кривичног права истиче се од стране појединих аутора да привредни деликти имају вештачки карактер (36), да нису као деликти општег кривичног права објект друштвеног прекора (37) и да са етичког гледишта немају карактер моралног зла. Овакво схватање не би могло да се прихвати. Подела криминалитета на природни и вештачки, при чему у први спадају деликти који постоје углавном у свим друштвима и који представљају повреду извесних основних природних права док у други долазе они који бивају одређени као деликти с обзиром на конкретне потребе у датом времену, позната је одавно у кривичноправној теорији (38) али се не може да прихвати ако се има у виду да се као кривична дела појављују она понашања која законодавац у одређеној држави оцењује као опасна за друштво, при чему управо и долази до изражајна класни карактер кривичног права, па их као таква и инкриминише. То што извесна кривична дела дуже времена постоје у законодавству једне земље или се појављују у правима многих или готово свих држава не даје овим деликтима карактер природног криминалитета јер ове околности не одређују материјалну садржину тих деликата па не могу да буду релативне ни за оцену њихове природе. Једно одређено понашање добија карактер кривичног дела ако је оно опасно односно штетно за одређено друштво у одређеном времену без обзира да ли оно од давнина има у тој земљи такав карактер и да ли и у другим земљама у томе времену има карактер криминалне делатности.

Уколико и има случајева да се према схватањима појединих грађана извесни привредни деликти сматрају као мање тешка кривична дела него извесна друга, те им се стога приписује и мањи степен прекорности са гледишта морала, ово се може да објасни само тиме што је већина таквих инкриминација везана за конкретне мере у привредној политици земље, што условљава честе промене ових инкриминација, услед чега оне често још немају одговарајућу подлогу у устаљеним схватањима грађана о штетности, недозвољености и моралној прекорности понашања на које се односе, при чему често и недовољно познавање од стране појединаца стремљења у народној привреди доводи исте до погрешне оцене о штетности и друштвеној опасности односних деликтних понашања.

5. Деликти привредног кривичног права представљају кршење различитих прописа којима се регулишу поједина подручја народне привреде услед чега се ове инкриминације појављују у правима појединих земаља у различитим категоријама деликата. Стога је веома значајно да се одреди

(36) M. Ancel, op. cit., p. 5.

(37) P. Vriij: op. cit., p. 736.

(38) E. Ferri: Sociologia criminale, v. I, pp. 146, v. II, pp. 99, seq.

у коју категорију кажњивих дела спадају ови деликти и по ком се критеријуму те категорије разграничавају.

У теорији кривичног права постоје две основне концепције о разликовању кривичних дела од прекршаја (39). Према једном схватању, које је изражено нарочито у немачкој литератури (40) разлика је квалитативне природе, при чему се прекршаји обично одређују као деликти непослушности или деликти простог кршења прописа, код којих се, за разлику од кривичних дела, као последица не појављује повреда или угрожавање неког правног добра већ само могућност таквог угрожавања. Због тога је опасност у случају прекршаја само мотив а не основ кажњавања јер једно овакво кршење прописа неће да угрози заштићена правна добра али би масовна појава ових прекршаја довела до повреде или угрожавања тих добара. Указује се још и на то да се прекршаји са гледишта морала појављују као етички индиферентне повреде правних прописа, за разлику од кривичних дела која се са етичког аспекта појављују као неморална дела.

Супротно схватање, заступљено претежно од француских аутора (41) полази од тога да је немогуће прецизно квалитативно разграничење кривичних дела и прекршаја, па се стога ова разлика обично одређује на основу извесних формалних критеријума (према предвиђеној казни, према надлежности и сл.).

Слична разликовања чине се и у материји привредних деликата. Тако се према Привредном казненом закону СР Немачке од 1954 бића привредних деликата одређују на тај начин што се одређена понашања предвиђају као кажњива дела (*Zuwiderhandlung*) а према једној општој формули се у сваком конкретном случају има да утврди да ли је реч о кривичном делу (*Strafttat*) или о прекршају (*Ordnungswidrigkeit*) (42). Насупрот томе, у привредном кривичном праву других земаља, на пример Француске, бића привредних деликата су посебно одређена у погледу појединих категорија деликата а разликовање се врши према казни. У праву СССР привредни деликти се појављују као кривична дела која су унета у кривичне законике совјетских република и као административни прекршаји. Међутим, постоје и случајеви мешовитих деликата тј. када административни орган цени према критеријумима датим обично у самом пропису којима је деликт предвиђен (околности дела, личност учиниоца, поврат, висина штете), да ли

(39) Ј. Таховић: О кривичном делу и прекршају са нарочитим освртом на прекршаје сродне кривичним делима, „Народна милиција“, бр. 1—2/1958.

(40) А. Фојербах (Feuerbach) К. Биндинг, Ф. Лист и др.

(41) Р. Гаро (R. Garraud), Ж. Ортолан, А. Донедие д Вабр (H. Donnedieu de Vabres) и др.

(42) Ова формула садржана је у § 3 Привредног кривичног закона од 1954, (*Wirtschaftsstrafgesetz*). Према истој учињени привредни деликт сматра се као кривично дело: 1. ако је дело по своме обиму или по својим последицама такво да је подобно да изазове опасност у знатној мери за циљеве привредног поретка а нарочито за циљеве важећег поретка на тржишту или у погледу регулисања цена; или 2. ако учинилац упорно понавља дело или га врши у виду занимања, из прекорног егоизма или иначе неодговорно поступа и својим понашањем показује да не поштује јавни интерес заштићен привредним поретком, нарочито у погледу важећег поретка на тржишту или у погледу регулисања цена. У свим осталим случајевима учињени привредни деликт се сматра као прекршај (Gerner-Winckler: *Wirtschaftsstrafgesetz 1954 mit Erläuterungen*, München und Berlin, 1954, S. 40).

ће се учинилац да казни административном казном или ће предмет да буде упућен јавном тужиоцу ради кривичног гоњена. Посебна је ситуација у нашем праву где постоје три врсте привредних деликата: кривична дела, привредни преступи и прекршаји.

Упоредноправним проучавањем може да се запази да у појединим земљама постоји колебање законодавца о томе да ли да поједине привредне деликте предвиди као кривична дела или као административне прекршаје. Ово најчешће с обзиром на оцену целисходности којим органима да се повери гоњене и пресуђење за ове деликте. Као разлози за и против једне односно друге солуције износе се бржи поступак и у извесним случајевима већа заинтересованост административних органа а с друге стране, с обзиром на тежину и значај привредних деликата, веће гаранције које пружа судски поступак. Иако по овом питању ставови остају различити ипак се може да запази тенденција да се привредни деликти као и друга кривична дела ставе у надлежност органа кривичног правосуђа.

6. Издвајање и посебан положај привредних деликата и привредног кривичног права у систему кривичног права карактеристично је за савремени развој кривичног права. У класичном периоду развоја кривичног права, у великим законским кодификацијама тага периода (43), привредна кривична дела су доста ретка и углавном неиздиференцирана у оквиру постојећих законских систематизација. Чак и у XX веку, када се почео да појављује већи број привредних деликата, било је потребно доста времена док је у законодавствима појединих земаља дошло до издвајања привредних кривичних дела у посебне главе кривичног законика. Иако већ бројни привредни деликти су се још дуго (а у неким земљама и сада) налазили растурени у разним законским и другим правним прописима а и уколико су се појављивали у кривичним законцима нису представљали посебну групу, што је и данас случај у већини капиталистичких земаља. То, међутим, не значи да и у овим земљама материја привредних деликата није у посебним прописима издиференцирана. Штавише у неким од њих постоје и посебни закони који искључиво регулишу ову материју (44). У законодавству социјалистичких земаља привредним деликтима се придаје велики значај, што се одражава и кроз издвајање ових деликата у оквирима систематике кривичних законика (45).

Имајући у виду положај привредних деликата у законским систематизацијама могу се разликовати три система: (1) систем интеграције привредних деликата у кривични законик — који је углавном усвојен у законодавству социјалистичких земаља, (2) систем посебног законодавства — претежно усвојен у капиталистичким земљама, и (3) мешовити систем, према коме су привредна кривична дела у кривичном законнику издвојена у посебну групу али постоје и привредни деликти у посебним прописима —

(43) Француски кривични законик од 1810, пруски од 1851, немачки од 1871, италијански од 1889 и др.

(44) Gesetz zur weiteren Vereinfachung des Wirtschaftsstrafrechts (Wirtschaftsstrafgesetz 1954) од 9. VII 1954 у СР Немачкој, Закон о привредним деликтима од 22. VI 1950 у Холандији, и др.

(45) На пример, Кривични законик РСФСР од 1960, Украјине од 1960, Чехословачке, Мађарске, Румуније и др.

што је случај у италијанском и белгијском праву. Посебна је ситуација у нашем кривичном праву где су привредна кривична дела унета у Кривични законик док је материја привредних престапа дата у посебном законодавству.

Различити став у погледу одређивања места привредних деликата у системима појединих законодавстава лежи пре свега у томе што је садржинска одређеност ових деликата условљена привредним поретком у једној земљи и привредном политиком која се у њој спроводи, што чини да привредни деликти у појединим земљама добијају различити значај са гледишта њихове опасности односно штетности за друштво па следствено томе и различито место у хијерархији кажњивих дела. Тако у социјалистичким земљама, у условима планске привреде засноване на друштвеним средствима за производњу, привредни деликти представљају врло тешка дела против друштвених интереса, те њихово уношење у кривичне законике заједно са осталим кривичним делима представља логично решење. Насупрот томе, у претежном броју капиталистичких земаља привредни деликти иако штетни за спровођење одређене привредне политике или привредне интересе земљу уопште, као деликти које углавном врше припадници владајуће класе, не добијају увек са гледишта постојећег правног поретка карактер тешких кривичних дела већ се оцењују као дела недисциплине па стога и не долази до њиховог уношења у кривичне законике а чак и у оквирима посебног законодавства добијају често карактер административних прекршаја а не кривичних дела.

Различити положај привредних деликата у разним законодавствима везан је и за велику променљивост правних прописа у овој материји. Динамичност привредног живота и промене у привредној политици условљавају потребу честог мењања прописа о привредним деликтима. Стога се истиче да ову нестабилну материју не треба уносити у кривични законик где је мање zgodно вршити честе измене него у посебно законодавство а уколико се то чини онда треба узети само оне деликте који су везани за основе привреде и привредног система где не долазе у обзир честе измене, док би за посебно законодавство требало оставити деликте везане за поједине мере конкретног спровођења одређене привредне политике у тој земљи у том времену где су потребе за изменама прописа много чеље.

Поред тога, треба имати у виду да с обзиром на своју област и задатке, привредно кривично право одступа у извесним земљама у мањој или већој мери од извесних принципа општег кривичног права, што отежава уклапање привредних деликата у кривични законик и чини њихово издвајање нужним у оним земљама где су конкретне потребе захтевале да привредно кривично право добије више у својој специфичности и одступању од извесних принципа усвојених у кривичним законцима тих земаља.

7. У привредном кривичном праву појављују се две врсте субјеката привредних деликата: физичка и правна лица. Уколико је реч о физичким лицима као субјектима привредних деликата зависи од прописа којим је привредни деликт одређен да ли се као његов учинилац може да појави

свако лице или само лице са одређеним својствима. Тако, на пример, према Кривичном закону РСФРС учинилац кривичног дела из чл. 152. тога Законика може да буде само директор предузећа, начелник одељења техничке контроле или лице на другом положају које врши дужности означених лица, а код кривичног дела из чл. 157 шеф продавнице, вештак за робу или лице које контролише квалитет робе; према француској Ордонанси 45-1948 од 30. VI. 1945. (чл. 56) као одговорни субјекти се појављују лица надлежна за управљање или администрацију предузећа, установе, друштва, удружења или колектива (46); према § 5 већ поменутог немачког привредног казненог закона од 1954 као субјект привредних деликата појављује се и лице које је обавезно за надзор послова у предузећу (47), док су у нашем праву субјекти привредних деликата често само „одговорна лица“.

У погледу правних лица као субјеката привредних деликата може се констатовати да је управо развој савременог привредног кривичног права довео до шире примене концепције о кривичној одговорности правних лица. Тако, на пример, већ поменута француска Ордонанса 45-1948 предвиђа да се због учињеног привредног деликта може правном лицу изрећи забрана вршења професије (чл. 49) као и да правно лице може да буде солидарно одговорно за плаћање новчане казне, конфискацију и трошкове (чл. 56) (48), а извесне облике ове одговорности наилазимо и у неким другим прописима француског привредног кривичног законодавства (49). Већ наведени § 5 привредног казненог закона СРН предвиђа одговорност за пропуштање дужног надзора која се односи како на лице које је од стране дирекције предузећа задужено за те послове тако и на власника предузећа, па како власник може да буде и правно лице то је и његова казнена одговорност могућа иако иначе немачко кривично право не предвиђа одговорност правних лица. У белгијском праву кажњавање правних лица за извесне привредне деликте предвиђено је, на пример, у Уредби од 29. VI. 1946 (50); у Холандији Законом о привредним деликтима од 1950 (51) а такође и у правима извесних других земаља (52). Насупрот наведеним законодавствима, у правима социјалистичких земаља (изузимајући нашу земљу где је питање кривичне одговорности правних лица за привредне преступе добило своје специфично решење) концепција о кривичној одговорности правних лица за привредне (као и за друге) деликте није усвојена изузев у ограниченом обиму за административне прекршаје, тако да се правна лица не појављују као субјекти привредних кривичних дела (53) што је и разумљиво ако се има у виду организација управљања привредним

(46) Vidal-Magnol: Cours de droit criminel et de science pénitentiaire, éd. 9, t. I. Paris, 1949, p. 85; R. Vouin: Manuel de droit criminel, Paris, 1949, p. 278.

(47) Gerner-Winckler: op. cit., p. 57.

(48) Code pénal, Daloz, Paris, 1963; (Appendice au Code pénal), pp. 672—674.

(49) P. Faivre: La responsabilité pénale des personnes morales, реферат на Треним француско-југословенским правничким данима, Paris—Lion—Grenoble, 1958, s. 9.

(50) М. Ансел у већ цитираном реферату.

(51) А. Muldar: op. cit., p. 410.

(52) М. Ансел у већ цитираном реферату.

(53) В. Д. Мен'штин: н. д., с. 314; В. М. Чхиквадзе: Советское уголовное право, общаја част, Москва, 1959, с. 140; В. Д. Мен'штин, Н. Д. Дурманов, П. С. Ромашкин: Советское уголовное право, Москва, Госјуриздат, 1962, стр. 106.

предузећима у овим земљама, заснована на административном управљању од стране државних органа. Насупрот томе, усвајање кривичне одговорности правних лица за привредне преступе у нашем праву оправдано је с обзиром на наш привредни систем, заснован на друштвеној својини на средствима за производњу у самоуправљању у привредним организацијама јер су привредне организације независне у свом пословању и нису потчињене државном административном апарату. Овакав положај привредних организација, којима су поверена друштвена средства за производњу, која самостално одлучују о своме привредном пословању у складу са постојећим прописима, несумњиво да захтева и њихову одговорност у случајевима кршења тих прописа, што је и условило увођење категорије привредних преступа у наше кривично право и конституисање одговорности правних лица за ове деликте.

8. Проблеми виности у привредном кривичном праву решавају се углавном сходно концепцијама усвојеним у општем кривичном праву, нарочито у земљама где су привредни деликти унети у кривичне законике. Извесну специфичност у овој материји представљају одредбе у појединим законодавствима према којима се конституише одговорност извесних субјеката за деликте остварене радњама других лица али до којих је дошло пропуштањем дужног надзора од стране лица које се чини одговорним. У теорији се дискутује да ли је у оваквим случајевима реч о кривичној одговорности за другога тј. да ли лице које је пропустило дужан надзор одговара за дело које је проузроковано радњама његовог потчињеног, или лице које пропушта дужан надзор чини самостално кривично дело које се управо и састоји у пропуштању дужног надзора док се остварење последице проузроковане радњом потчињеног појављују као услов инкриминације самосталног дела или које врши надзор. Овим различитим схватањима одговарају и различита решења на која наилазимо у законодавствима појединих земаља. Тако већ цитирани § 5 Прив. каз. зак. СРН предвиђа један посебан прекршај који се састоји у пропуштању дужног надзора због којег је дошло до извршења привредног деликта (54), а чл. 56 поменуте француске Ордонансе 45-1948 предвиђа кажњавање лица надлежна за управљање предузећем ако дозволе да лица која су под њиховом контролом крше одредбе Ордонансе (55). Чл. 7 нашег Закона о привредним преступима предвиђа да одговорност лица које одговара за привредни преступ постоји ако је до извршења истог дошло било његовом радњом било пропуштањем дужног надзора.

У погледу виности у случајевима одговорности правних лица обично се захтева постојање умишљаја или нехата законског представника правног лица (Привр. казн. зак. СРН) или се усваја концепција као у нашем Закону о привредним преступима према коме се захтева само да је до извршења привредног преступа дошло радњом или пропуштањем дужног надзора од стране органа управљања или одговорног лица или радњом другог лица које је овлашћено да поступа у име правног лица.

(54) Gerner-Winckler: *op. cit.*, s. 57.

(55) Code pénal, Daloz, Paris, 1963 (Appendice au Code pénal), pp. 672—674.

9. Бројност и променљивост прописа привредног кривичног права ствара услове за много чешће и оправданије случајеве правне заблуде. Стога у материји привредног кривичног права класична поставка *ignorantio legis non excusat* не може више да има апсолутни значај јер у оправданим случајевима правну заблуду треба на одређени начин узети у обзир учиниоцу привредног деликта (56). Нека законодавства већ и иначе имају у том смислу одредбе у кривичним законима, као на пример у нашем Кривичном законнику чији чл. 10 предвиђа да ако је учинилац из оправданих разлога био у правној заблуди суд може да га блаже казни или ослободи од казне (која одредба по Закону о привредним преступима важи и за ове деликте), при чему је несумњиво да ова одредба која се у односу на општа кривична дела ретко примењује, има у материји привредних деликата шире услове за своју примену. У неким другим законодавствима, независно од одредаба кривичних законика, посебни прописи о привредним деликтима регулишу и питање правне заблуде у случају истих као, на пример, Привр. казн. СРН који предвиђа да се учиналац који је у извињавајућој правној заблуди неће казнити а ако заблуда није извињавајућа може да се блаже казни (57).

10. Привредно кривично право одликује се у погледу кривичних санкција у првом реду њиховом строгању. Ова се изражава како у врстама казни и других мера тако и у висини њиховог одмеравања. Ни најстрожије врсте казни нису непознате у привредном кривичном праву. У Француској је према Закону од 4. X. 1946 постојала могућност изрицања смртне казне функционеру који под одређеним условима изазива на практиковање незаконитих цена (58). Према Кривичном законнику РСФСР смртна казна може да се изрекне за дело шпекулације валутама или хартијама од вредности ако се то чини у виду заната или у великим размерама као и за повреду прописа о валутном пословању од стране лица које је већ било осуђивано за то кривично дело. Сличних примера има и у законодавствима других земаља. Казне лишења слободе одређују се често у дугом трајању а уз то се додају и споредне казне. Тако се према француској Ордонанси 45-1484 за привредне деликте може да изрекне казна затвора до 20 година а може (с обзиром на Ордонансу 58-1298) да се изрекне и општа конфискација имовине. Кривични законик РСФСР предвиђа за поједина привредна кривична дела казну лишења слободе до 15 година са конфискацијом имовине и прогонством, а сличних одредаба има и у привредном кривичном законодавству других земаља. Новчане казне такође се изричу у високим износивима, због чега ова казна у привредном кривичном праву добија карактер знатно теже врсте казне него што га има у општем кривичном праву. Тако је, на пример, у Белгији према Уредби са законском снагом од 22. I. 1945 постојала могућност изрицања новчане казне до 20.000.000. — белг. фр. која се у случајевима поврата могла и да удвостручи (59), у Француској новчана

(56) В. М. Ансел у већ цитираном реферату.

(57) Gerner—Winckler: op. cit., p. 64.

(58) R. Vouin: Le droit pénal économique de la France, „Revue internationale de droit pénal“, No. 1—2/1953, p. 429.

(59) J. Constant: op. cit., p. 26.

казна за привредне деликте може да износи до 12.000.000.—Н. фр. (60), у Холандији до 100.000.—флорина (61), у СР Немачкој према Привр. казн. зак. до 50.000.— а према Закону о картелима и до 100.000.—марака (62), а код нас према Закону о привр. прест. новчана казна може да износи до 10.000.000.—дин.

Строгост кажњавања за привредне деликте појачава се још и тиме што се у извесним случајевима забрањује узимање у обзир извесних олакшавајућих околности или се забрањује изрицање условне осуде (63).

Разноврсност и бројност санкција у привредном кривичном праву је такође једна од његових карактеристика. Поред казни, за привредне деликте се често предвиђају и друге посебне мере које се састоје у различитим забранама или ограничењима у привредном пословању, превентивној кауцији, публиковању пресуде, разним облицима конфискације предмета и др. (64).

Специфичности кривичних санкција у материји привредног кривичног права изражавају се и у вези са њиховим одмеравањем, изрицањем и извршењем. У том погледу већ је напоменуто да се у извесним случајевима предвиђа да се казна не може да ублажава на основу олакшавајућих околности као и да се не може да изриче условна осуда. У погледу извршења казни карактеристични су за извесне капиталистичке земље случајеви солидарне одговорности за плаћање новчане казне и трошкова (65) као и случајеви извесних облика поравнања учиниоца деликта са надлежним органима у погледу плаћања новчане казне и обустављања покренутог поступка (66), док у законодавствима социјалистичких земаља у погледу ових проблема важе и у привредном кривичном праву принципи општег кривичног права.

*

* * *

Посебно треба нагласити да изнете карактеристике привредног кривичног права, дате претежно са аспекта упоредног кривичног права, нису увек или у једнакој мери изражене у законодавствима различитих држава, што је нужна последица различитих друштвено-економских услова, па стога и изнете одлике имају више значај изражених тенденција и схватања

(60) Code pénal, Daloz, Paris, 1963 (Appendice au Code pénal), p. 671.

(61) A. Muldar: op. cit., p. 407.

(62) R. Lange: Die Sanktionen im Wirtschaftsstrafrecht, објављено у публикацији Института за упоредно право у Минхену „Deutsche Landsreferate zum V. Internationalen Kongress für Rechtsvergleichung in Brüssel 1958“, p. 224.

(63) R. Vouin: op. cit., p. 430.

(64) Детаљније о овоме в. већ поменути реферат М. Ансела као и остале реферате о овој теми на V међународном конгресу за упоредно право у Брислу 1958.

(65) V. Vitu: L'orientation moderne des notions d'auteur de l'infraction et de participation à l'infraction, објављено у публикацији Француског центра за упоредно право — „VII Congrès international de droit pénal — rapports français“, Athènes, 1957, p. 54 seq.; R. Vouin: op. cit., p. 427.

(66) М. Ансел у већ цитираном реферату.

у савременом развоју привредног кривичног права него што представљају израз извесних општеусвојених ставова о овим питањима у савременој кривичноправној теорији или законодавству.

Др. Мирослав Ђ. Ђорђевић

R É S U M É

Développement et qualités du droit pénal économique contemporain

Quoique les délites économiques sont caractéristiques pour le droit criminel contemporain nous rencontrons cette sorte de délits dans toutes les périodes historiques de l'évolution du droit criminel. Depuis toujours l'Etat s'est intéressé à la question que les rapports dans l'économie soient réglés de telle sorte qu'ils correspondent aux intérêts de la société donnée, et c'est dans ce sens qu'il a dirigé l'intervention dans le domaine de l'économie, qui était suivie de mesures pénales correspondantes. Dans les conditions sociales et économiques contemporaines la sphère de l'intervention de l'Etat dans l'économie s'élargit — de différentes manières dans les pays ayant une organisation socio-économique différente — de ce fait le nombre d'incriminations dans le domaine de la réglementation juridique des rapports dans l'économie s'est élevé dans une telle proportion que les délits économiques se différencie de plus en plus en tant que catégorie spéciale de délits. Le caractère spécifique de la matière sur laquelle se rapporte les devoirs spéciaux qui doivent se réaliser dans ce domaine de la protection de droit pénal impose souvent de nouvelles solutions et même la nécessité de s'écarter des principes adoptés en droit criminel, ce qui fait que cette matière juridique, appelée droit pénal économique, se différencie de plus en plus et se développe en tant que branche spéciale du droit criminel.

Dans la théorie du droit criminel la notion du droit pénal économique est définie de différentes manières, à peu d'exceptions près elle est assez généralisée, car dans cette matière réglementée de façon très variée dans les législations des divers pays il est bien difficile de donner des définitions précises sous l'aspect du droit comparé. Dans ce sens, et en prenant en considération le devoir du droit pénal économique de protéger les rapports déterminés qui sont réglés dans l'économie dans le cadre du système économique dans un pays ainsi que eu égard à l'économie de ce pays et à la politique économique qui y est pratiquée, le droit pénal économique peut être défini comme un ensemble de prescriptions juridiques qui, au moyen de mesures pénales, protègent l'économie d'un pays en sauvegardant ses bases, le système économique existant et la politique économique que y est appliquée.

La spécificité de l'objet de la protection de droit criminel chez les délits économiques constitue la caractéristique fondamentale du droit pénal économique, d'où découlent ses autres particularités. C'est ainsi que le droit pénal économique se distingue par la grande variabilité et l'instabilité de ses dispositions, ce qui est la conséquence nécessaire des changements et du dynamisme de la vie économique. De son côté cela donne lieu à certains écarts du principe „nullum crimen sine lege“ d'autant que cette matière est réglementée dans une plus large mesure par les décrets-lois, dont la procédure d'adoption ou de modification est bien plus rapide que celle des lois, et ce qui correspond à la nécessité d'une prompt adaptation des prescriptions aux changements qui se sont produits tout récemment dans l'économie.

Les délits économiques apparaissent soit sous forme d'infractions criminelles ou en tant que contraventions administratives, d'où il résulte que la distinction de ces catégories de délits dans les législations de divers pays est effectuée d'après les critères différents. Les délits économiques ont une situation différente dans les législations de divers pays, en sorte que dans certains pays ils forment un groupe spécial dans le code pénal et dans d'autres ils sont inclus en partie dans le code pénal et en partie dans la législation spéciale.

Les sujets des délits économiques peuvent être non seulement les personnes physiques mais aussi les personnes morales, ce qui prouve que dans le droit pénal économique on admet la conception de la responsabilité pénale des personnes morales. La culpabilité des personnes physiques pour les délits économiques varie dans les limites de la préméditation et de l'omission, par ailleurs dans certaines législations il est très caractéristique que la culpabilité peut être engagée en cas de négligence de contrôler le travail des tierces personnes qui ont commis le délit économique. En ce qui concerne la culpabilité des personnes morales les conceptions sont différentes, de sorte qu'il arrive soit que la culpabilité n'est pas contestée soit qu'elle est déduite de la culpabilité des personnes physiques ou enfin que les conditions spéciales soient prescrites qui sont requises pour la culpabilité de la personne morale. Quant à la question de la responsabilité, pour les délits économiques on attribue une grande importance au problème de l'erreur juridique qui peut ce produire dans la matière complexe de la législation économique et qui est provoquée le plus souvent par des raisons justifiées.

En ce qui concerne les sanctions pénales le droit pénal économique se distingue surtout par le grand nombre et la variété des peines et des mesures de sécurité, par la sévérité à l'occasion de la détermination de la peine dans la loi et à l'occasion de son évaluation ainsi que par certaines solutions spécifiques dans les législations de certains pays qui se rapportent au prononcé du jugement ou à l'exécution des sanctions pénales qui y sont insérées.

УГОВОРИ О КООПЕРАЦИЈИ У ИНДУСТРИЈИ

1. *Појам кооперације у индустрији.* — Кооперација у индустрији као савремена појава привредног живота може бити посматрана и изучавана са разних аспеката. Пре свега она може бити посматрана са гледишта технологије и технике рада и пословања, затим као економско-финансијска категорија (1) и на крају она може бити посматрана са правног гледишта као одређени правни однос. То би све била различита тумачења једног сложеног савременог друштвеног односа — кооперације. Приметимо да би појам кооперације био најшири са гледишта технологије и технике рада и пословања, нешто ужи са гледишта економије и финансија а најужи са правног гледишта. У погледу конкретних односа који би ови појмови обухватили као три концентрична круга, нас за сада интересују само они који имају правни карактер који чине правне односе.

---

(1) Постоје схватања да је кооперација углавном и првенствено економска категорија а тек евентуално правна, па пошто питања кооперације нису још искристализована у економској бази нема за сада потребе ни за правним проучавањем јер да практично нема неког посебног уговора о кооперацији.